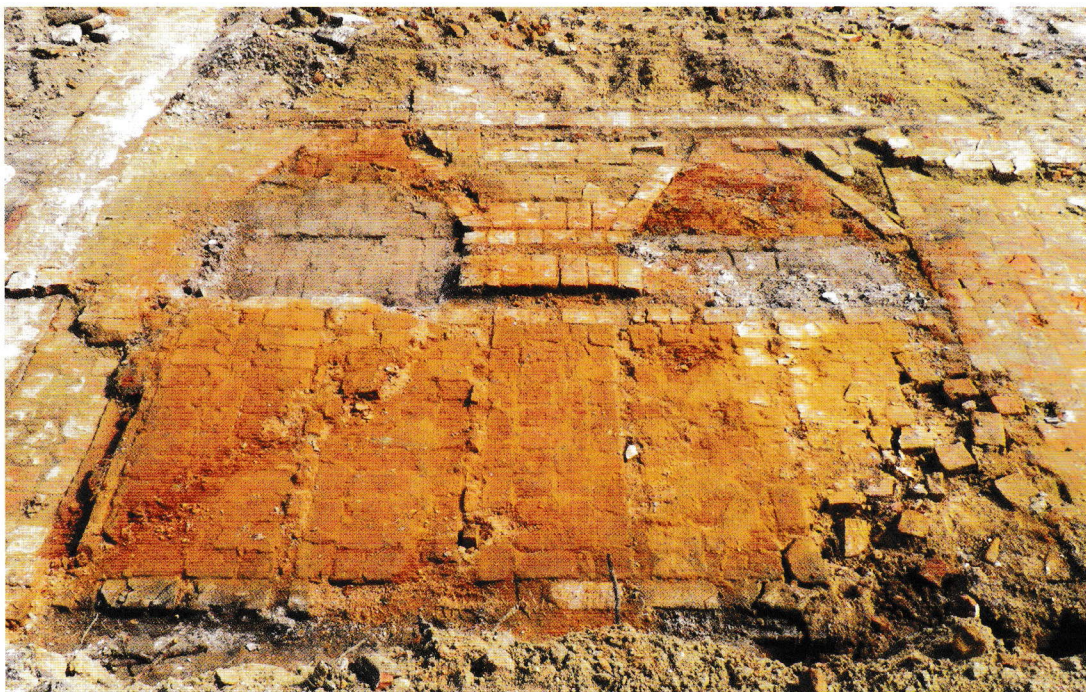

Resten van bakstenen oven. Foto Synthegra

De huidige lokatie met pand van Idealis in aanbouw (hoek Lawickse Allee en Rooseveltweg). Foto Carleen van den Anker

Resten katholieke schuurkerk gevonden (2)

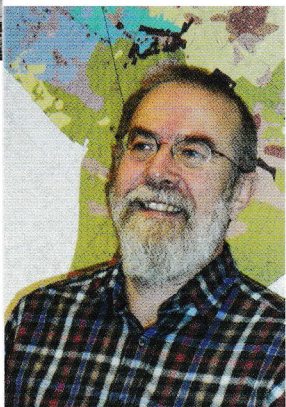
Archeologische resten naast oude kaarten

In het aprilnummer van 2014 besteedde regioarcheoloog Peter Schut aandacht aan de eerste resultaten van het archeologisch onderzoek op de Lawickse Hof, het terrein op de hoek Lawickse Allee/Rooseveltweg. Inmiddels zijn alle gevonden funderingen ingemeten en de aangetroffen stoffelijke resten herbegraven. In het bijgaande artikel legt Peter Schut de archeologische informatie naast de al langer bekende historische documenten.

Door Peter Schut

In het vorige artikel maakte ik al melding van het negentiende-eeuwse katholieke dodenboek dat bewaard wordt in het archief van de gemeente Wageningen en de conclusie die daaruit getrokken kon worden, dat op de Lawickse Hof tussen 1823 en 1828 slechts een klein aantal personen (27) zou zijn begraven. Het perceel van de begraafplaats besloeg op basis van de kadastrale minuut van 1832 ongeveer 400 m² (in de vorige bijdrage stond abusievelijk 100 m²). In 1935 omvatte het betreffende perceel 340 m². De vraag is overigens of het gehele terrein op dat moment al in gebruik was als begraafplaats. Bij het bergen van de graven wer-

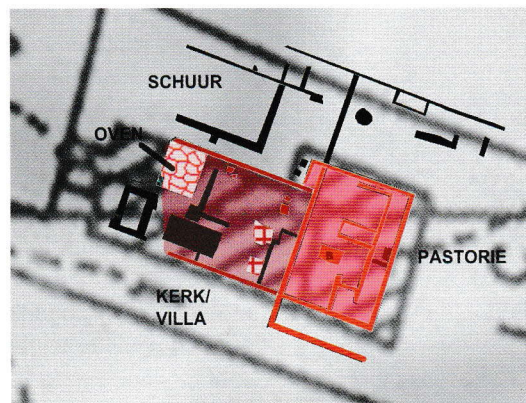
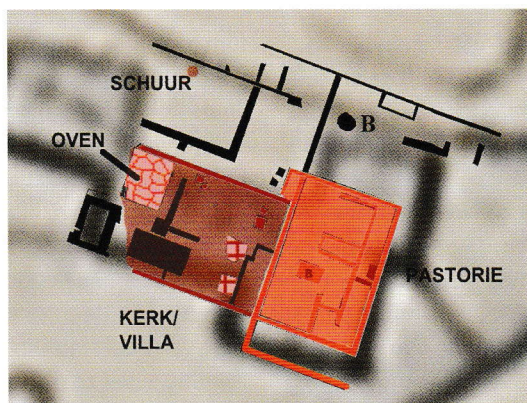
den nu ten minste 45 graven geteld, waaruit blijkt dat de conclusie op basis van het begraafboek niet juist was. Er zijn waarschijnlijk zelfs meer mensen dan deze 45 begraven, aangezien er ook losse beenderen werden aangetroffen. Ook eerder waren er op deze plek al graven gevonden. In de Veluwepost van 16 november 1957 wordt gemeld dat 'op een punt aan de Lawickse Allee – Dijkgraafseweg zeer oude menselijke beenderen zijn gevonden'. Ook zouden volgens hetzelfde krantenbericht tot in de twintigste eeuw nog grafstenen zichtbaar zijn geweest. De eerste steen, met de namen van de pastoor, kapelaan en kerkmeesters ter herinnering aan de stichting van

Peter Schut

Links: detail van de kadastrale minuut uit 1818 met de gevonden muurresten.

Rechts: detail van de kadastrale minuut uit 1832 met de gevonden muurresten.

de begraafplaats in 1823, wordt bewaard in Museum de Casteelse Poort.

Kadastrale minuten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden op verschillende plaatsen (delen) van funderingen, muren, poeren, kelders en een oven gevonden. Om deze archeologische vondsten beter te kunnen begrijpen is het noodzakelijk historische documenten te bestuderen om te zien wat we op basis daarvan al weten van de ligging en omvang van de pastorie, de kerk en de begraafplaats. Vooral de kadastrale minuten uit 1818 en 1832 zijn daarbij van belang. De (oudste) kaarten uit de Polderatlas (1752/53) en van De Man (1805) geven onvoldoende details, waardoor deze niet bruikbaar zijn. Anders is dit met de kadastrale minuut uit 1818 (boven links). Deze laat een aaneenschakeling van vier gebouwen zien, maar over de functie van de verschillende onderdelen verkeren we in het onzekere. In het oostelijke deel moeten we in ieder geval de pastorie zoeken, terwijl het centrale deel de schuurkerk zal zijn.

Duidelijker is de kaart van 1832 (boven rechts). Hier is aan de oostzijde de pastorie inderdaad herkenbaar, terwijl ten westen daarvan de schuurkerk is ingetekend met op het kopse deel de in 1824 gebouwde kerktoren. Het geheel lijkt in de voorgaande jaren ingrijpend te zijn verbouwd. Het aanbouwsel zoals dat op de kaart van 1818 aan de noordwest kant is ingetekend was inmiddels verdwenen, evenals een uitbouw in de noordoosthoek (de kerk en pastorie zijn door mij wat groter weergegeven om de contouren te kunnen vergelijken met de funderingen).

De kerk meet op basis van de kadastrale minuut ca. 20 bij 10 meter waarbij we moeten vermelden dat als gevolg van de schaal en andere onzuiverheden deze afmetingen de werkelijkheid zullen benaderen maar niet exact zijn. Steenbergen schrijft dat de kerk oorspronkelijk ca. 13,5 bij 8,5 meter was, waarbij in 1778 een gebint werd bijgeplaatst, waardoor de lengte werd vergroot met ca. 3 meter. Ook gaat hij ervan uit dat de wanden toen een stenen

fundering kregen. Driessen meldt in zijn artikel uit 1937 echter dat in 1778 op kosten van Kloeting van Westenappel (een liefdadige Amsterdammer) een nieuwe kerk is gebouwd ter vervanging van de oude. De nieuwe kerk was 58 bij 32 voet. Afhankelijk van welke voet is gebruikt (Amsterdamse 28,3 cm of Rijnlandse 31,4 cm) was deze 16,4 x 9 of 18,21 x 10,04 meter.

Door de opgravingsresultaten te projecteren op de kadastrale minuut begrijpen we ineens de betekenis van een aantal van de gevonden muurresten. Afwijkingen zijn het gevolg van vertekening van de negentiende-eeuwse kaart. De lange buitenmuren van de kerk op de kadastrale minuut vallen samen met twee parallelle stenen funderingen. De kerk moet na de uitbreiding van 1778 ten minste 14 meter lang zijn geweest. Door toevallige omstandigheden kon het westelijke deel niet archeologisch worden begeleid, waardoor de kerktoren niet is teruggevonden. Eventueel zou de meest westelijke rechthoek het restant van de toren kunnen zijn, maar deze plek was niet zwaar gefundeerd wat bij een toren wel de verwachting is.

Tabaksschuur

Binnen het kerkgebouw zijn diverse muurresten/vloeren gevonden die te maken hebben met het latere gebruik, onder andere als distilleerderij, maar ook met de kerk. Enkele poeren (kleine vierkante bakstenen funderingen waarop het gebint was geplaatst) langs de noordwand horen ongetwijfeld bij het kerkgebouw. Door latere verbouwingen zijn waarschijnlijk de overige poeren verdwenen. Dit kan wijzen op een renovatie van de schuurkerk waarbij gebinten (deels) werden vervangen en naast de oude werden geplaatst. Het is verleidelijk daarbij te denken aan de verbouwing van 1778, maar hierover hebben we geen zekerheid. De afstand tussen de beide poeren bedraagt ca. 5,5 meter wat wijst op 5 gebinten.

De kerk was zoals bekend gebouwd in de vorm van een tabaksschuur. Een interessante vraag is of ze geheel in de stijl van de tabaksschuren was

De pastorie uitgebreid met herenhuis. Foto A.G. Steenbergen

Literatuur

- . H.L. Driessen, Uit de kerkelijke geschiedenis van Wageningen. (Arnhem 1937) Gelre Bijdragen en Mededeelingen 40, 45-91.
- . E. Hoven, Archeologische begeleiding. Lawickse Allee te Wageningen, Gemeente Wageningen. (Leusden 2014) Synthegra Rapport S140020.
- . E. Hoven en J.H.F. Leu-vering, Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven. Lawickse Allee te Wageningen, gemeente Wageningen (Leusden 2014). (Synthegra Rapport S140002).
- . A.G. Steenbergen, De Rooms-Katholieke kerk-schuur en het pastoors-huis op de Lawick, 1730-1853, in: A.L.N. Rietveld, A.G. Steenbergen en A.C. Zeven, Gezicht op de geschiedenis van Wageningen. Historische Reeks van de Vereniging Oud Wageningen, nr. 2 (Wageningen 1983), 37-48.
- . A. van de Venne, Poken en stoken, brouwen en koken. Archeologie en geschiedenis van 100 ambachtelijke ovens. 2008 AWN Reeks 4

gebouwd inclusief de kapconstructie en gebinten of dat de schuur alleen het uiterlijk heeft gehad van een tabaksschuur. Die vraag kan jammer genoeg niet meer worden beantwoord.

Van de pastorie en andere gebouwen heeft Steenbergen foto's van vóór de sloop. De pastorie die oorspronkelijk uit de achttiende eeuw dateert werd na 1859 aan de achterzijde uitgebreid met een herenhuis (foto links). Op de foto van kort voor de sloop in 1963 zien we aan de voorzijde de oude pastorie. Daarachter staat het herenhuis met nog een lage aanbouw. In ieder geval is bij de bouw hiervan de kerk grotendeels overbouwd. Gezien de gelijkenis in de breedte is het aannemelijk dat daarbij de voormalige kerkfunderingen zijn hergebruikt; we zien deze nieuwbouw namelijk niet meer terug in de gevonden muren. De muren behorend bij de oorspronkelijke pastorie zijn wel duidelijk herkenbaar. Het gebouw meet 9 x 13 meter met aan de noordzijde een verbreding ten opzichte van de kerk. Aan de zuidzijde zijn enkele muren gevonden die waarschijnlijk van de aanbouw zijn die in 1963 werd gesloopt. Gezien de symmetrie aan de voorzijde van de pastorie is hier geen sprake van een verbreding zoals die aan de noordzijde is vastgesteld. Mogelijk liep langs de voorzijde van de pastorie een gang die de overige vertrekken met elkaar verbond. Centraal binnen het gebouw werd een beerput aangetroffen.

Alcoholbranderij

Steenbergen beschrijft hoe in 1853 de nieuwe kerk werd ingewijd en de schuurkerk met pastorie werd verkocht. Er werd buiten de kerk een touwslagerij ingericht (vandaar de naam van de Lijnbaanstraat in de buurt) en in de kerk een alcoholbranderij, maar al na 6 jaar ging de eigenaar failliet en werd de kerk afgebroken.

Bij de archeologische begeleiding zijn resten van een bakstenen oven (ca. 3 x 3 meter) aangetroffen. Het betreft de onderste steenlagen van een oven met aan de oostzijde twee naast elkaar gelegen stookgaten. Deze zijn duidelijk aan de bovenzijde van de foto te herkennen als twee taps toelopen-de openingen (zie foto pagina 18). Er lijkt sprake te zijn van twee naast elkaar gelegen ovens, waarbij elk compartiment was voorzien van drie steunmuren. Waarschijnlijk lag hier een rooster of plaat op. Aan weerszijden zijn resten van de buitenmantel te herkennen.

Er zijn geen eenduidige aanwijzingen voor een datering gevonden. Aangezien de oven direct aansluit op de kerkmuur mag worden aangenomen dat deze van na de bouw van de kerk dateert en niet ouder is. Er zijn geen aanwijzingen gevonden hoe de opbouw er uit heeft gezien of over de

functie van de oven. Ovens werden gebruikt voor diverse doeleinden – steenbakken, bierbrouwen, smederijen, pottenbakken, broodbakkerijen, alcoholbranderijen, ververijen etc. Veel ovens waren rond van vorm. Dit geldt ook voor de ovens voor alcoholbranderijen, maar er zijn ook rechthoekige ovens bekend. Op de rechthoekige voet kan echter ook een ronde opbouw hebben gestaan. Wanneer het een steenbakkerij zou zijn geweest moet deze van voor 1730 zijn geweest. In een kerk bouw je immers niet zo'n constructie. Gezien het gegeven dat hier in de negentiende eeuw sprake was van een alcoholbranderij ligt echter een daarmee samenhangende functie voor de hand en weten we ook gelijk hoe oud deze is: 1853-1859. De vraag is of een rechthoekige fundament of vloer direct ten zuiden van de oven ook hiermee samenhangt. Opvallend is dat binnen en onder de stenen zich een laag houtskool bevindt. Deze kan bewust aangebracht zijn maar kan ook te maken hebben gehad met het schoonmaken van de naastgelegen oven.

De oostwest gerichte muur aan de noordzijde hangt samen met de erfscheiding zoals die in 1832 op de kadastrale minuut wordt weergegeven. De muur net ten noorden van de kerk en de daarop aansluitende muur haaks op de kerk zijn vermoedelijk van het gebouw / de schuur die in 1900 werd gebouwd door een zekere Mekking (mededeling Steenbergen).

De functie van de overige muurresten is niet bekend, maar deze zullen grotendeels van na 1859 zijn. Ze zullen samenhangen met de alcoholstokerij en de touwslagerij. Ook werd hier nog een beerput aangetroffen die mogelijk hoort bij de noordoostelijke uitbouw zoals die op de kaart van 1818 staat.

Verduidelijkt

We hebben hier te maken met archeologisch onderzoek naar een stukje recent verleden. Doordat we over een aantal historische documenten beschikken hadden we daarvan al een redelijk goed beeld. Door nu archeologie en geschiedenis aan elkaar te koppelen is dat beeld verder verduidelijkt, maar over het uiterlijk van de achttiende-eeuwse schuurkerk weten we nog steeds weinig. Deze resten waren grotendeels al verdwenen door latere bouwactiviteiten.

Met dank aan Ton Steenbergen voor de aanvullende historische informatie.